

dr hab. Arkadiusz Tuziak, prof. UR¹

Instytut Socjologii
Uniwersytet Rzeszowski

Klasy jako stymulatory rozwoju regionalnego²

WSTĘP

Klasy stanowią jedną z najefektywniejszych form organizacyjno-instytucjonalnych działalności gospodarczej oraz podnoszenia konkurencyjności i innowacyjności regionów [Bojar, 2006; Skawińska, 2009; Rosińska-Bukowska, 2012]. Oparte są na sieciowej współpracy między przedsiębiorstwami, jednostkami naukowo-badawczymi oraz władzami publicznymi. Tworzą środowisko sprzyjające przedsiębiorczości oraz procesom interakcji i kooperacji między poszczególnymi narodowymi i regionalnymi systemami innowacji. Inicjatywy klasowe są podejmowane przez grupy lokalnych aktorów o różnym stopniu zinstytucjonalizowania, dążące do zainicjowania funkcjonowania danego klastra lub rozwiązania istotnych problemów klastra już istniejącego. Uruchomienie inicjatywy klasowej może być wynikiem oddolnych działań podmiotów gospodarczych zainteresowanych współpracą lub rezultatem działań odgórnych podejmowanych przez władze publiczne [Rosenfeld, 2002].

W najszerszym ujęciu rozwój regionalny to proces wszelkich zmian zachodzących w regionie – przede wszystkim ekonomicznych, polegających na transformacji czynników i zasobów regionalnych (endo- i egzogenicznych) w dobra i usługi [Strzelecki, 2008, s. 79]. Efektywnym sposobem wspierania rozwoju regionalnego jest polityka promująca powstawanie klastrów innowacyjnych i produkcyjnych [Porter, 1998, 2000; Breschi, Malerba, 2005; Cumbers, MacKinnon, 2006; Rosińska-Bukowska, 2012]. Formy i zakres działań w ramach proklasterowej polityki władz są szczególnie ważne dla podnoszenia konkurencyjności regionów. Działania administracji publicznej zorientowane na powstawanie i funkcjonowanie klastrów oraz budowanie regionalnych systemów innowacji mają decydujące znaczenie dla rozwoju obszarów peryferyjnych [Tuziak, Tuziak, Bobrecka-Jamro,

¹ Adres korespondencyjny: Instytut Socjologii, Uniwersytet Rzeszowski, Al. Rejtana 16C, 35-959 Rzeszów, tel. 17 872 1330; e-mail: atuziak@tlen.pl.

² Publikacja została sfinansowana ze środków Instytutu Socjologii Uniwersytetu Rzeszowskiego.

Jastrzębska, 2006; Grosse, 2007; Tuziak, 2013]. Rozwój regionalny w coraz większym stopniu zależy bowiem od wykształcenia lokalnych systemów innowacji opartych na systemach produkcyjnych, których zasadniczym elementem strukturalnym i funkcjonalnym są grona wzajemnie powiązanych przedsiębiorstw i instytucji z nimi współpracujących.

CZYNNIKI I MECHANIZMY POWSTAWANIA KLASTRÓW

Klaster to geograficzna koncentracja powiązanych ze sobą firm, wyspecjalizowanych dostawców oraz jednostek, które świadczą usługi, przedsiębiorstw, które działają w pokrewnych sektorach, a także związanych z nimi instytucji w poszczególnych dziedzinach. Uczestnicy klastra konkurują między sobą, ale zarazem współpracują [Porter, 2001, s. 245]. Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju Przemysłowego (UNIDO) zwraca uwagę na znaczenie klastrów dla rozwoju regionu. Klastrami określa regionalne i terytorialne skupiska przedsiębiorstw, które wytwarzają i sprzedają podobne bądź komplementarne produkty i usługi, co oznacza, że stają wobec podobnych problemów i wyzwań. Takie skupienie podmiotów gospodarczych może zintensyfikować specjalizację, czyli wytworzenie się wyspecjalizowanych dostawców, rozwój wyspecjalizowanych umiejętności, ożywienie usług z zakresu finansów, zarządzania, techniki itp. [UNIDO, 2001, s. 9]. Klastry stanowią ważny element procesu budowania gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach. Jako zintegrowane i zrównoważone struktury kooperacyjno-konkurencyjne stwarzają szansę na harmonizację ekonomicznych, społecznych i ekologicznych celów rozwoju [Woźniak, 2016] zarówno na poziomie regionalnym, jak i globalnym.

W literaturze przedmiotu podkreśla się, że o powstawaniu klastrów decydują zarówno czynniki endo-, jak i egzogeniczne [Pasieczny, 2006, s. 549–551]. Klastry powstające na bazie czynników endogenicznych są rezultatem działania historycznie ukształtowanej specyfiki regionalnej sprzyjającej rozwojowi określonego typu aktywności ekonomicznej w sferze regionalnej przedsiębiorczości. Wśród tych czynników najważniejsze są: korzystne położenie, dobra dostępność komunikacyjna, wysoka jakość infrastruktury technicznej, tradycja lokalizacji podmiotów określonej branży, wysoka kultura pracy, zaawansowany poziom wiedzy z danej dziedziny, rozwinięta baza badawczo-rozwojowa. Czynniki endogeniczne z reguły kształtują się w długim przedziale czasowym. Dotyczy to zwłaszcza tzw. czynników miękkich (społeczno-kulturowych) w postaci wartości, norm, zaufania, zdolności wzajemnego uczenia się, kultury pracy, zdolności do sieciowej współpracy [Cooke, Morgan, 1997; Tuziak, 2008]. Wśród uwarunkowań endogenicznych ważną rolę odgrywają tradycje lokalnej przedsiębiorczości oraz historycznie ukształtowane zależności i uwarunkowania wyznaczające ścieżkę rozwoju danego regionu [Bellussi, 1999]. Wieloletnie funkcjonowanie na

danym obszarze podmiotów określonej branży powoduje, że rozwija się tam również infrastruktura techniczna, społeczna i badawczo-rozwojowa wspomagająca daną działalność gospodarczą. Klustry powstałe w rezultacie wykorzystania czynników endogenicznych zazwyczaj cechują się trwałością i stosunkowo wysoką odpornością na kryzysy.

Czynniki egzogeniczne powstawania klastrów odnoszą się do intencjonalnych i planowych działań określonych podmiotów. Sprawczą rolę w tworzeniu klastrów odgrywają w tym przypadku najczęściej władze centralne lub regionalne, a także instytucje naukowe i badawczo-rozwojowe oraz organizacje wspierania przedsiębiorczości. Zgrupowania podmiotów powstających dzięki czynnikom i procesom egzogenicznym mogą stać się klastrami, jeśli spełnione są określone warunki. Po pierwsze, zgrupowanie cechuje zwartość przestrzenna; po drugie, wytwarza się więź między podmiotami funkcjonującymi w ramach danego zgrupowania; po trzecie, powstawanie klastra koordynuje wyposażony w odpowiednie zasoby i możliwości podmiot wiodący – osoba lub instytucja działająca w imieniu państwa lub samorządu, silna jednostka naukowa, duże i silne ekonomicznie przedsiębiorstwo [Pasiczny, 2006, s. 551].

Wewnętrzne i zewnętrzne czynniki powstawania klastrów tworzą dynamiczny układ wzajemnie przenikających się i uzupełniających elementów strukturalnych i funkcjonalnych. Zatem na zaistnienie klastra często wpływają zarówno czynniki endo-, jak i egzogeniczne. Realne możliwości powstawania klastrów są związane z poziomem rozwoju poszczególnych regionów, a także sprawnością działania władz publicznych (samorządowych i rządowych), wyrażającą się w zdolności do kreowania sprzyjającego środowiska dla rodzimych przedsiębiorców oraz dla inwestorów zewnętrznych [Tuziak, 2013, s. 177].

W regionach silnych ekonomicznie oraz w aglomeracjach miejskich występują odpowiednie warunki dla powstawania innowacyjnych klastrów. Istnieją tam dogodne warunki lokalizacyjne, dobra infrastruktura techniczna, transportowa, komunikacyjna i instytucjonalna oraz zasoby wysokiej jakości kapitału w postaci kreatywnej, otwartej na nowości i wykształconej zbiorowości mieszkańców [Castells, Hall, 1994; Jałowiecki, 1999, 2000; Florida, 2004; Gorzelak, Smętkowski, 2005; Florida, Adler, Mellander, 2017]. Wysoka aktywność wyższych uczelni i ośrodków badawczo-rozwojowych skupionych w takich miejscach ułatwia powstawanie innowacyjnych firm oraz przyspiesza transfer wiedzy i nowych technologii do przedsiębiorstw. Powstaje gęsta sieć powiązań kooperacyjnych między sferą biznesu i nauki, rozwija się gospodarka oparta na wiedzy i innowacjach. W ten sposób regiony i metropolie stają się „uczącymi się” układami społeczno-terytorialnymi [Storper, 1995; Florida, 1995, 2004; Morgan, 1997; Asheim, 1996, 2012].

Egzogeniczny rozwój klastrów następuje przede wszystkim w wyniku uruchomienia mechanizmów zachęcających do lokowania inwestycji zewnętrznych w danym regionie. System zachęt i ulg jest oferowany zarówno przez władze centralne, jak i przez regionalne i lokalne władze samorządowe. Szczególnie do-

godne warunki do powstawania klastrów egzogenicznych stworzono w specjalnych strefach ekonomicznych [Pasiczny, 2006, s. 552]. Ich celem jest przede wszystkim aktywizacja regionów słabiej rozwiniętych i zagrożonych marginalizacją. W województwie podkarpackim taką rolę odgrywają specjalne strefy ekonomiczne w Mielcu i Tarnobrzegu. Największym i najszybciej rozwijającym się klastrem, którego centrum znajduje się w Rzeszowie, jest „Dolina Lotnicza”. Klaster lotniczy to dobry przykład połączenia czynników endogenicznych w postaci tradycji przemysłu lotniczego oraz działań władz regionu na rzecz stworzenia sprzyjającego klimatu inwestycyjnego [Tuziak, 2009, s. 102–104]. Klaster „Dolina Lotnicza” stwarza realną szansę na przekształcenie Polski południowo-wschodniej w jeden z ważniejszych w Europie regionów lotniczych, który będzie dostarczał różnorodne produkty i usługi z zakresu przemysłu lotniczego dla najbardziej wymagających klientów z całego świata. Klaster został stworzony w 2003 roku i zrzesza już ponad 150 podmiotów, wśród nich firmy przemysłu lotniczego, ośrodki naukowo-badawcze oraz instytucje edukacyjne i szkoleniowe. Jego główne cele polegają na: wspieraniu regionalnego przemysłu lotniczego, rozwijaniu bazy dostawców i przyciąganiu nowych (głównie zagranicznych) inwestorów, wpływaniu na regionalny system edukacyjny; rozwijaniu współpracy z nauką i sektorem B+R, oddziaływaniu na politykę gospodarczą rządu i władz regionalnych, rozwijaniu współpracy ze światowym przemysłem lotniczym [Tuziak, 2013, s. 236].

WARUNKI SPRAWNEGO FUNKCJONOWANIA KLASTRÓW

Na proces powstawania i rozwoju oraz prawidłowego funkcjonowania klastrów wpływa złożony układ wzajemnie powiązanych elementów. Do najważniejszych czynników decydujących o sukcesie klastrów zalicza się: (1) pobudzenie ducha przedsiębiorczości, głównie przez długofalowe, zintegrowane działania władz regionalnych polegające m.in. na stosowaniu finansowych i pozafinansowych instrumentów stymulowania przedsiębiorczości; (2) stworzenie możliwości rozwoju i współpracy przez lokalnych i regionalnych liderów, w tym przez władze samorządowe; (3) mobilizację wewnętrznego potencjału rynkowego, badawczego oraz wykwalifikowanej kadry; (4) istnienie sieciowych kooperacyjno-konkurencyjnych powiązań wewnątrz grona; (5) aktywną działalność firm i instytucji otoczenia biznesu; (6) możliwości korzystania z różnych źródeł finansowania; (7) rozwiniętą sieć przekazu informacji, instytucji badawczo-rozwojowych i szkoleniowych; (8) dostosowanie profilu współpracy do sytuacji na rynkach międzynarodowych [Jewtuchowicz, 2005, s. 89–90; Pasiczny, 2006, s. 551–554; Chądzyński, Nowakowska, Przygodzki, 2007, s. 179–181].

Czynniki decydujące o sukcesie powstania i funkcjonowania klastrów mają źródło zarówno w jego wewnętrznych strukturach, jak i w zewnętrznym otocze-

niu. Wśród czynników wewnętrznych i zewnętrznych wyróżnia się pierwotne i wtórne [Skawińska, 2009, s. 177–178]. Czynniki wewnętrzne pierwotne to: (1) kapitał ludzki; (2) system motywacji; (3) system informatyczny; (4) komunikacja wewnętrzna i zewnętrzna klastra; (5) inwestycje. Wtórne czynniki wewnętrzne to: (1) utworzenie centrum zarządzania klastrem; (2) stworzenie strategii opartej na koordynacji i zaufaniu; (3) określenie metod zarządzania – zmianą, wiedzą, innowacjami; (4) podniesienie jakości produktów i usług; (5) poprawa jakości środowiska naturalnego; (6) optymalne wykorzystywanie finansowania zewnętrznego. Do czynników zewnętrznych pierwotnych zalicza się: (1) politykę konkurencyjności państwa; (2) warunki środowiska naturalnego; (3) przedsiębiorczość ludności; (4) postawę proaktywną; (5) rozwój zapotrzebowania (ryнку) na produkty klastra. Wśród czynników zewnętrznych wtórnych najważniejsze to: (1) stworzenie pobudzającego systemu finansowania; (2) odpowiednie modelowanie instytucji rynkowych; (3) promowanie innowacyjności; (4) wzrost nakładów na B+R; (5) finansowanie inwestycji w dziedzinie infrastruktury informatycznej; (6) podniesienie sprawności działania instytucji prawnych; (7) poparcie polityczne; (8) dofinansowanie funduszami Unii Europejskiej.

W rozwoju regionu opartym na klastrach decydujące znaczenie mają struktura i intensywność relacji między poszczególnymi aktorami gospodarczego układu sieciowego, a zwłaszcza między sektorem prywatnym (przedsiębiorcami) a publicznym (przedstawicielami władz samorządowych). Aktywne włączanie się regionalnej administracji samorządowej i rządowej w inicjatywy klastrowe nie tylko podnosi ich prestiż i poziom instytucjonalnego umocowania, ale przede wszystkim zwiększa skuteczność samego klastra, wzmacniając jego pozycję konkurencyjną i oddziaływanie na rozwój regionalnej gospodarki. Stwarzanie przez władze publiczne korzystnych warunków dla powstawania i funkcjonowania klastrów jest zatem pożądane z punktu widzenia tempa i efektywności rozwoju społeczno-gospodarczego na poziomie regionalnym [Tuziak, 2013, s. 179].

PROROZWOJOWE ODDZIAŁYWANIE KLASTRÓW W PERSPEKTYWIE POLITYKI REGIONALNEJ WŁADZ PUBLICZNYCH

Zakres korzyści dla rozwoju regionu wynikających z funkcjonowania klastrów jest szeroki [Porter, 2001, s. 265–281]. Pierwsza ich grupa dotyczy zwiększenia wydajności firm lub sektorów należących do grona. Przekłada się to na następujące pozytywne rezultaty: (1) dostępność wyspecjalizowanych nakładów i pracowników dla miejscowych firm; (2) szerszy dostęp do informacji rynkowych, technicznych i innych; (3) komplementarność firm i ich działań w zakresie nakładów inwestycyjnych, podziału funkcji, asortymentu oferowanych produktów oraz podejmowania wspólnych działań marketingowych. Korzystne rezultaty

dla firm funkcjonujących w ramach grona dotyczą także dostępu do instytucji i dóbr *quasi-publicycznych*. Dzięki gronu zacieśniają się bowiem powiązania firm z otoczeniem instytucjonalnym – m.in. z uniwersytetami, placówkami badawczymi i samorządami, co ułatwia dostęp do kadr, wymianę wiedzy i wdrażanie innowacji powstałych w jednostkach badawczych. Korzyści polegają również na tym, że rywalizacja między firmami zmusza je do ciągłych porównań i podnoszenia efektywności na każdym poziomie ich funkcjonowania. Ponadto rozwinięta współpraca firm buduje i wzmacnia wzajemne zaufanie, co sprzyja obniżaniu kosztów transakcyjnych.

Druga grupa korzyści rozwojowych dotyczy zwiększania zdolności do innowacji. Skupione w jednym klastrze firmy wzajemnie monitorują swoją działalność oraz powielają podpatrzone nowe, lepsze rozwiązania. Bliskość zarówno geograficzna, jak i technologiczna, organizacyjna, instytucjonalna z reguły sprzyja szybszej i efektywniejszej dyfuzji innowacji i wiedzy [Torre, Rallet, 2005; Cooke, 2006; Torre, 2008; Marek, Titze, Fuhrmeister, Blum, 2017]. W krytycznych analizach zależności między bliskością a innowacyjnością podkreśla się jednak, że zbyt duża bliskość fizyczna może ograniczać wzajemne uczenie się i tworzenie innowacji, powodując zamykanie się obszarów wysoce wyspecjalizowanych i osłabienie sieci współdziałania lokalnych przedsiębiorstw [Boschma, 2005]. Silniejsza rywalizacja i presja konkurencyjna zwiększa konieczność wprowadzania innowacji i ulepszeń pozwalających uzyskać przewagę nad sąsiednimi firmami w procesie rozwijania i doskonalenia specjalizacji oraz poszukiwania nisz rynkowych. Firmy należące do klastra obniżają koszty eksperymentowania oraz testowania nowych technologii i rozwiązań. Ponadto często się uzupełniają i wspierają przy wprowadzaniu innowacji. Rozprzestrzenianie się wiedzy i innowacji dokonuje się dużo szybciej w toku bezpośrednich kontaktów pomiędzy firmami skupionymi w klastrze, których pracownicy wymieniają doświadczenia, pomysły, dzielą się wiedzą jawną i ukrytą [Gertler, 2003; Storper, Venables, 2004]. Upowszechnianie dobrych praktyk w zakresie zasad organizacji, mechanizmów współpracy oraz rozwiązywania konkretnych problemów staje się punktem odniesienia i źródłem inspiracji dla podmiotów gospodarczych funkcjonujących w ramach klastra.

Trzecia grupa korzyści wynikających z istnienia klastrów polega na generowaniu pozytywnych impulsów motywujących do tworzenia nowych firm w danym regionie. W ramach już funkcjonującego grona nowo powstałe przedsiębiorstwa mają często lepsze warunki wchodzenia na rynek i mocniejszą pozycję konkurencyjną. Działanie w grupie współpracujących wzajemnie firm daje swego rodzaju poczucie bezpieczeństwa i stwarza szansę na uzyskanie wsparcia w sytuacji ewentualnych problemów i trudności. Powstające wokół grona nowe firmy „odpryskowe” poprawiają kondycję ekonomiczną i społeczną regionu, poszerzają jego ofertę rynkową i kreują miejsca pracy. Ponadto grona przyciągają kolejne przedsiębiorstwa z sektorów i branż pokrewnych [Tuziak, 2013, s. 180].

Klustry jako przedsięwzięcia innowacyjne oddziałują stymulująco na rozwój regionalnej gospodarki. Przyczyniają się do podnoszenia efektywności ekonomicznej i zwiększania konkurencyjności, wydajności podmiotów gospodarczych połączonych rozbudowaną siecią zależności i kooperacji [Breschi, Malerba, 2005; Delgado, Porter, Stern, 2014]. Ułatwiają dyfuzję zaawansowanych technologii i nowoczesnych, innowacyjnych rozwiązań produkcyjnych i organizacyjnych, tworzą względnie trwałe i elastyczne struktury ekonomiczne, harmonijnie łączące elementy rywalizacji i współpracy. Dla polityki rozwoju opartej na klastrach zasadnicze znaczenie ma udział władz publicznych we wspieraniu procesów klastringu zarówno na poziomie krajowym, jak też regionalnym i lokalnym. Zakres i rodzaj działań władz w ramach tego typu polityki jest szeroki [Porter, 2001, s. 191–339]. Realizacja polityki wspierania klastrów to proces usystematyzowanych, planowych i konsekwentnych działań. Władze państwowe powinny prowadzić politykę regionalną wspierającą powstawanie i rozwój klastrów, nie faworyzując przy tym żadnego regionu. Wskazana jest jednak szczególna rozważa i ostrożność przy tworzeniu nowych klastrów, gdyż wymaga to kosztownych inwestycji publicznych i nie daje pewności co do samowystarczalności i trwałości rozwoju. Zadaniem władz regionalnych i lokalnych jest wspieranie rozwoju, a punktem wyjścia prorozwojowej polityki powinna być strategia kompleksowych działań odnoszących się do całego regionu, a nie tylko do poszczególnych sektorów lub firm. Działania władz powinny być zorientowane na wspomaganie rozwoju instytucji naukowych, badawczo-rozwojowych i szkoleniowych. Bardzo ważne jest wspieranie przez władze sieci współpracy między różnego typu instytucjami, stowarzyszeniami i organizacjami, począwszy od skupiania wyspecjalizowanych kooperantów i usługodawców, przez angażowanie w tworzenie i realizację polityki regionalnej stowarzyszeń przedsiębiorców, związków zawodowych i innych organizacji społecznych. Administracja publiczna, zwłaszcza samorządowa, powinna także podejmować inicjatywy na rzecz rozwijania i modernizacji infrastruktury technicznej regionu. Władze publiczne muszą podejmować starania w zakresie zabezpieczenia niezbędnego dla przedsiębiorców kapitału, który służy innowacji, specjalizacji oraz zwiększaniu elastyczności produkcji. W praktyce oznacza to stosowanie zwolnień i ulg podatkowych, udzielanie dotacji na restrukturyzację, szkolenia i wprowadzanie nowych technologii. Samorządy powinny wspierać instytucje finansowe kredytujące działalność klastrów. Wskazane jest także zintensyfikowanie działań administracji w celu podnoszenia konkurencyjności klastra przez przyciąganie bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Do zakresu działań zalecanych dla władz publicznych w sferze wymogów i uwarunkowań realizacji procesu tworzenia klastrów należy dodać aktywną promocję regionu i wspieranie rozwoju eksportu. W warunkach zaostrzającej się globalnej i międzyregionalnej rywalizacji działania tego typu mają istotne znaczenie dla podnoszenia konkurencyjności i innowacyjności gospodarki regionalnej, a przez to zwiększania szans rozwojowych regionów.

ZAKOŃCZENIE

Klasy w znaczący sposób przyczyniają się do realizacji prorozwojowych funkcji regionalnej przedsiębiorczości, które – zgodnie z klasycznym ujęciem istoty przedsiębiorczości – obejmują kilka sfer: (1) wytwarzanie i upowszechnianie nowych wyrobów; (2) wprowadzanie nowych metod wytwarzania; (3) tworzenie nowych form gospodarczych; (4) odkrywanie nowych rynków zbytu; (5) ujawnianie nowych źródeł zaopatrzenia w surowce i materiały [Schumpeter, 1962]. Pierwsza funkcja realizowana jest w ten sposób, że współpraca w ramach klastrów intensyfikuje poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań, dzięki którym powstają nowe produkty. Kooperacja wielu przedsiębiorstw wsparta współpracą z jednostkami naukowo-badawczymi sprzyja kreowaniu rozwiązań wykorzystujących wiedzę i doświadczenie połączonych sieciowo podmiotów regionalnych. W zakresie wprowadzania nowych metod wytwarzania klastrów jest w stanie uruchomić znacznie większe zasoby niż pojedyncze firmy. Poszczególne podmioty w ramach klastra mogą specjalizować się w innym etapie procesu produkcyjnego, uzupełniając się i wspomagając w zakresie ulepszenia i optymalizacji metod produkcji, obniżając przy tym koszty własne. Klaster ułatwia tworzenie nowych form gospodarczych w regionie. Jako podmiot o złożonej i zarazem otwartej strukturze może, na zasadzie wewnętrznej dynamiki, przybierać różne formy organizacyjne. Ponadto przyczynia się do powstania nowych podmiotów, przyciąga kolejnych inwestorów, kooperantów itd. Zwiększa zatem różnorodność strukturalną i instytucjonalną regionalnej gospodarki, która tym samym zyskuje pewną elastyczność i większą zdolność reagowania na zmiany w zewnętrznym otoczeniu systemowym zarówno krajowym, jak i globalnym. Klasy, jako w różnym stopniu sformalizowane i sieciowo współpracujące struktury, skupiające regionalne przedsiębiorstwa i instytucje mają większe możliwości w zakresie odkrywania nowych rynków zbytu dla regionalnej gospodarki. Działając wspólnie w ramach przyjętej strategii marketingowej przedsiębiorstwa grona intensyfikują ekspansję na nowe rynki wzmacniając tym samym pozycję konkurencyjną regionu. Funkcjonowanie przedsiębiorstw w ramach klastra sprzyja identyfikacji nowych źródeł zaopatrzenia w surowce i materiały. Kooperanci mogą bowiem – przynajmniej w pewnym zakresie – nawzajem zaopatrywać się w materiały i surowce, a w przypadku źródeł dostaw spoza klastra mają jako grupa silniejszą pozycję w staraniach zakupowych, wynikającą m.in. ze skali zamówień na potrzeby grona.

Analiza funkcji regionalnej przedsiębiorczości, których realizacja dokonuje się w dużym stopniu w ramach działalności klastrów wskazuje, że pełnią one istotną rolę w rozwoju i aktywizacji gospodarczej regionu. Dzięki wykorzystaniu zasobów lokalnych stają się zasadniczym czynnikiem podnoszenia poziomu konkurencyjności i innowacyjności poszczególnych regionów, umożliwiającym włączenie ich w globalne sieci wiedzy i produkcji [Rosińska-Bukowska, 2012,

s. 60]. Władze regionalne powinny realizować politykę wspierania klastrów, ponieważ pełnią one rolę stymulatorów regionalnej przedsiębiorczości, której poziom i dynamika warunkują tempo i kierunek rozwoju regionu.

BIBLIOGRAFIA

- Asheim B., 2012, *The Changing Role of Learning Regions in the Globalizing Knowledge: A Theoretical Re-examination*, „Regional Studies”, Vol. 46 (8), s. 993–1004.
- Asheim B.T., 1996, *Industrial Districts as „Learning Regions”: A Condition for Prosperity?*, „European Planning Studies”, Vol. 4(4), s. 379–400.
- Bellussi F., 1999, *Path dependency vs. industrial dynamics: an analysis of two heterogeneous districts*, „Human Systems Management”, Vol. 18, s. 161–174.
- Bojar E., 2006, *Klasy jako narzędzie lokalnego i regionalnego rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo Politechniki Lubelskiej, Lublin.
- Boschma R.A., 2005, *Proximity and Innovation: a critical assessment*, „Regional Studies”, Vol. 39, s. 61–74.
- Breschi S., Malerba F. (red.), 2005, *Clusters, Networks, and Innovation*, Oxford University Press, Oxford.
- Breschi S., Malerba F., 2001, *The geography of innovation and economic clustering: some introductory notes*, „Industrial and Corporate Change”, No. 10, s. 817–833.
- Castells M., Hall P., 1994, *Technopoles of the World*, Routledge, London–New York.
- Chądzyński J., Nowakowska A., Przygodzki Z., 2007, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, Wydawnictwo CeDeWu, Łódź.
- Cooke P., Morgan K., 1997, *The Associational Economy: Firms, Regions and Innovation*, Oxford University Press, Oxford.
- Cooke R., 2006, *Bliskość, wiedza i powstawanie innowacji*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2, s. 21–45.
- Cumbers A., MacKinnon D. (red.), 2006, *Clusters in Urban and Regional Development*, Routledge, London.
- Delgado M., Porter M.E., Stern S., 2014, *Clusters, convergence, and economic performance*, „Research Policy”, Vol. 43 (10), s. 1785–1799, <http://dx.doi.org/10.1016/j.respol.2014.05.007>.
- Florida R., 1995, *Toward the learning region*, „Futures”, Vol. 27(5), s. 527–536.
- Florida R., 2004, *The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Live (Paperback)*, Basic Books, New York.
- Florida R., Adler P., Mellander Ch., 2017, *The city as innovation machine*, „Regional Studies”, Vol. 51 (1), s. 86–96, <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2016.1255324>.
- Gertler M.S., 2003, *Tacit knowledge and the economic geography of context, or the undefinable tacitness of being (there)*, „Journal of Economic Geography”, No. 3, s. 73–99.
- Gorzela G., Smętkowski M., 2005, *Metropolia i jej region w gospodarce informacyjnej*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Grosse T.G., 2007, *Innowacyjna gospodarka na peryferiach?*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- Jałowicki B., 1999, *Metropolie*, Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok.

- Jałowicki B., 2000, *Spoleczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Jewtuchowicz A., 2005, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Marek P., Titze M., Fuhrmeister C., Blum U., 2017, *R&D collaborations and the role of proximity*, „Regional Studies”, Vol. 51 (12), s. 1761–1773, <http://dx.doi.org/10.1080/00343404.2016.1242718>.
- Morgan K., 1997, *The learning region: Institutions, innovation and regional renewal*, „Regional Studies”, Vol. 31, s. 491–503.
- Pasieczny J., 2006, *Regionalne uwarunkowania powstawania klastrów [w:] Przedsiębiorczość i innowacyjność. Wyzwania współczesności*, red. A. Kaleta, K. Moszkowicz, L. Woźniak, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław.
- Porter M.E., 1998, *Clusters and the New Economic Competition*, „Harvard Business Review”, November-December, Vol. 76, s. 77–90.
- Porter M.E., 2000, *Location, Competition and Economic Development: Local clusters in Global Economy*, „Economic Development Quarterly”, Vol. 14(1), s. 15–34.
- Porter M.E., 2001, *Porter o konkurencji*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Rosenfeld S.A., 2002, *Governor's Guide to Cluster – Based Economic Development*, National Governors Association, Washington.
- Rosenfeld S.A., 1997, *Bringing business clusters into mainstream of economic development*, „European Planning Studies”, Vol. 5(1), s. 3–23.
- Rosińska-Bukowska M., 2012, *Klastering jako element polityki rozwoju regionalnego (ocena wybranych inicjatyw klastrowych województwa łódzkiego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, nr 12, s. 55–80.
- Schumpeter J., 1962, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa.
- Skawińska E., 2009, *Sieci przedsiębiorstw a klastry biznesowe [w:] Klastry biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów. Świat – Europa – Polska*, red. E. Skawińska, R.I. Zalewski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Stoper M., Venables A.J., 2004, *Buzz: face-to-face contact and the urban economy*, „Journal of Economic Geography”, No. 4, s. 351–370.
- Storper M., 1995, *Regional „worlds” of production: learning and innovation in the technology districts of France, Italy and the USA*, „Regional Studies”, Vol. 27, s. 433–455.
- Storper M., 1997, *The Regional World, Territorial Development in a Global Economy*, The Guilford Press, London.
- Strzelecki Z., 2008, *Polityka regionalna [w:] Gospodarka regionalna i lokalna*, red. Z. Strzelecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- The United Nations Industrial Development Organization, 2001, *Development of cluster and networks of SMEs. The UNIDO Programme*, Wiedeń.
- Torre A., 2008, *On the role played by temporary geographical proximity in knowledge transmission*, „Regional Studies”, Vol. 42, s. 869–889.
- Torre A., Rallet A., 2005, *Proximity and localization*, „Regional Studies”, Vol. 39 (1), s. 47–59.
- Tuziak A., 2008, *Wpływ czynników społeczno-kulturowych na zdolność tworzenia klastrów jako przedsięwzięć o charakterze innowacyjnym – ujęcia teoretyczne [w:] Klastry w agrobiznesie. Uwarunkowania funkcjonowania i wpływ na rozwój lokalnej przedsiębiorczości*, red. D. Bobrecka-Jamro, W. Jastrzebska, E. Szpunar-Krok, B. Tuziak, Wydawnictwo Naukowe Difin, Warszawa.

- Tuziak A., 2009, *Przejawy aktywności społeczności regionalnej w pokonywaniu dystansów i zróżnicowań rozwojowych. Przypadek regionu peryferyjnego* [w:] *Regionalny wymiar procesów transformacyjnych. Zróżnicowania i podziały*, red. A. Tuziak, B. Tuziak, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Tuziak A., 2013, *Innowacyjność w endogenicznym rozwoju region peryferyjnego. Studium Socjologiczne*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Tuziak A., Tuziak B., Bobrecka-Jamro D., Jastrzębska W., 2006, *Innowacyjność i rozwój. Zakres i formy aktywności administracji publicznej Podkarpacia w procesie trwałego rozwoju regionu*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Woźniak M.G., 2016, *W poszukiwaniu lepszego modelu rozwoju innowacyjnej gospodarki*, "Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy", nr 46 (2/2016), s. 60–79, <http://dx.doi.org/10.25584/nsawag.2016.2.4>.

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie roli klastrów w rozwoju regionu. Odwołując się do literatury przedmiotu analizie poddano trzy aspekty problematyki regionalnego wymiaru prorozwojowych funkcji klastrów. W pierwszej części artykułu scharakteryzowano czynniki i mechanizmy powstawania klastrów. Skupiono się zarówno na endo-, jak i egzogenicznych czynnikach warunkujących ten proces, akcentując zarazem ich wzajemne przenikanie się i uzupełnianie prowadzące do powstania zintegrowanej kooperacyjno-konkurencyjnej struktury klastrowej na poziomie regionu. W drugiej części przedstawiono warunki sprawnego funkcjonowania klastrów, podkreślając decydujące znaczenie relacji między głównymi regionalnymi aktorami gospodarczego układu sieciowego, tj. sektorem prywatnym a publicznym. W trzeciej części artykułu analizie poddano prorozwojowe oddziaływanie klastrów na poziomie regionalnym. Przedstawiono korzyści w zakresie zwiększania wydajności i zdolności do innowacji firm lub sektorów należących do grona, a także w zakresie generowania impulsów motywujących do tworzenia nowych form w regionie. W zakończeniu artykułu – odwołując się do klasycznego ujęcia przedsiębiorczości – ukazano stymulujący wpływ klastrów na rozwój regionu przez związłą analizę ich roli w realizacji funkcji regionalnej przedsiębiorczości. W wymiarze praktycznych implikacji przeprowadzonych charakterystyk i analiz wskazano główne kierunki i sfery działań władz publicznych odnośnie realizacji polityki regionalnej wspierającej powstawanie i rozwój klastrów.

Słowa kluczowe: klastery, rozwój regionalny, polityka regionalna, innowacyjność, przedsiębiorczość.

Clusters as stimulators of regional development

Summary

The purpose of this article is to show the role of clusters in the development of the region. Referring to the subject literature, three aspects of the regional dimension of the pro-development function of clusters have been analyzed. The first part of the article characterizes clustering factors and mechanisms. The focus on both the endogenous and exogenous factors determining the process, at the same time emphasizing their interpenetration and complementarity leading to formation of the integrated Cooperative-competitive cluster structure at the level of the region. The second part presents the conditions for the efficient functioning of clusters, underlining the decisive importance of relations

between the main regional economic actors of the network, it is the private and public sectors. In the third part of the article the pro-development impact of clusters on the regional level was analyzed. The benefits in terms of increasing productivity and innovation capacity for companies or sectors within the cluster, as well as to generate pulses to an incentives for creating new businesses in the region, have been outlined. At the conclusion of the article – referring to the classical approach of entrepreneurship - it shows the stimulating effect of clusters on the development of the region through a brief analysis of their role in the implementation of the role of regional entrepreneurship. In the dimension of practical implications and characteristics performed analysis indicated the main directions and spheres of action of public authorities regarding the implementation of regional policy supporting the creation and development of clusters.

Keywords: cluster, regional development, regional policy, entrepreneurship.

JEL: R11, R58, L26, O31.